

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν θεωρεῖται ἐν γένει ὡς τερπνὴ γλῶσσα· ἤκουσα μάλιστα ἐνίοτε τινὰς μαθητὰς ν' ἀναθεματίζωσιν αὐτήν. Ἀλλ' ὁπόταν τις μανθάνῃ αὐτὴν μετὰ τινος ἐπιμονῆς, ἀρέσκεται, θαυμάζει, καὶ παθαίνεται μάλιστα ὑπὲρ αὐτῆς, δίδεται ὁλοκλήρως.

Ὅλα τὰ πεπολιτευμένα ἔθνη ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς διὰ πολλὰ αἷτια ἐγέννησε σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ εἶδη πονήματα ἅτινα ἤξισαν νὰ διαμένωσιν ὡς πρότυπα. Παντοῦ ὅπου οἱ Ἕλληνες ἐπορεύθησαν καὶ ἐθεμελίωσάν τινα ἀποικίαν (εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, εἰς Σικελίαν, εἰς τὸ μέρος τῆς Ἰταλίας τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Μεγάλη Ἑλλὰς, καὶ ἕως εἰς Μασσαλίαν) ἡ γλῶσσα μετ' αὐτῶν διέβη καὶ ἐπεκράτησε πολὺν καιρὸν καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Οὕτως, ὅποτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου Μακεδονικαὶ μοναρχίαι κατεστάθησαν ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ, ἡ Ἑλληνικὴ φιλολογία δὲν ἤργησε ν' ἀκμάζῃ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Περγάμῳ, σχεδὸν τόσον πολὺ ὥστε ὑπερέβη τὰς Ἀθήνας. Ἄνθρωποι διαφόρων φυλῶν, Σύριοι, Ἰσραηλῖται, Αἰγύπτιοι, παρεδέχθησαν τὴν γλῶσσαν τοῦ Ὁμήρου καὶ

Πλάτωνος, καὶ ἐγένοντο ὀνομαστοὶ εἰς ταύτην τὴν φιλολογίαν ἥτις εἶχεν ἤδη τόσους ἐνδόξους ἄνδρας· καὶ ἀπόδειξις ὅτι ἡ ὑπεροχὴ αὕτη δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα μόνον τῆς δυνάμεως, εἶναι ὅτι, ὅτε ὅλα ταῦτα τὰ βασίλεια, ὡς ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἀχαΐα, ἐγένοντο καὶ αὐτὰ Ῥωμαϊκαὶ ἐπαρχίαι, ὅχι μόνον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διέμεινεν εἰς αὐτὰ, ἀλλὰ εἰσεχώρησε καὶ εἰς τὴν Ῥώμην καὶ μετ' ὀλίγον ἀπετέλεσε μέρος πάσης ἐλευθερίου παιδείας μετὰ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης. Οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς ἐφιλοτιμοῦντο ταμάλιστα νὰ φαίνωνται μιμηταὶ καὶ ἐφάμιλλοι τῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει πλουσία γῆ ἥτις δὲν ἐξαντλεῖται προϊόντος τοῦ καιροῦ. Ἐστερημένη τῆς ζωογόνου ἐλευθερίας, ἡ Ἑλλὰς ἐφαίνετο ἀπειλουμένη νὰ ἴδῃ τὴν εὐφυΐαν αὐτῆς νὰ σβύνηται εἰς κενοὺς λόγους ὑψηλοὺς καὶ φλυαριώδεις καὶ ἐπιτετηδευμένους τῶν ῥητόρων καὶ τῶν σοφιστῶν, ὅποτε ὁ Χριστιανισμὸς ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ παρεδέχθησαν, διὰ νὰ διαδώσωσιν αὐτὸν ταχέως, τὸ ἀπλούστατον σχῆμα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑλληνιστικὴ ἢ κοινὴ γλῶσσα εἶχε γεννηθῇ ἐκ τῆς μίξεως διαφόρων διαλέκτων, καὶ ἐδύνατο νὰ ἐννοῇται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ δούλων ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου τῆς Θράκης μέχρι τῶν καταβράκτων τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῶν τοῦ Ῥοδανοῦ. Διὰ νὰ ὑπερνικήσωσι δὲ τὰς ἀντιστάσεις τῶν φιλοσόφων οἵτινες ἦσαν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν παλαιὰν λατρείαν, πολλοὶ πατέρες τῆς ἀρτιγενοῦς ἐκκλησίας ἠγωνίσθησαν πρὸς αὐτοὺς διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν λόγων. Ἄλλοι δὲ ἠθέλησαν νὰ δείξωσιν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐδύνατο νὰ ἔχῃ καὶ ποιήσῃ, καὶ νέαν ἀκμὴν ἔσχον τὰ περισσότερα εἶδη τῆς φιλολογίας. Ἦδη ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐμελλε νὰ μετέχῃ μετὰ

τῆς Λατινικῆς γλώσσης ἐν τῷ καθολικῷ κόσμῳ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τοῦ ἀξιώματος τὰ ὅποια ἔχουσι τὰ ἱερὰ βιβλία. Ἀπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τοῦ 325 ἔτους μέχρι τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ τοῦ 1439 ἡ ἀκριβὴς σημασία τινῶν Ἑλληνικῶν λέξεων ἐγένετο πολλάκις ὑπόθεσις συζητήσεων βαθυτάτων καὶ κανῶν τῆς πίστεως.

Ἡ δυτικὴ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, κατακεκομμένη ὑπὸ τῶν βαρβάρων, εἶχε πέσει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 476 ἔτους· ἀλλ' ἡ Ῥώμη τοῦ Κωνσταντίνου ἐπέζησε δέκα ἀκόμη αἰῶνας. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἀπηλλάχθη τοῦ Λατινικοῦ στοιχείου· ἡ δὲ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἔμεινε κατὰ τὸ ὄνομα μόνον Ῥωμαϊκὴ, καὶ διὰ τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ μεσαιῶνος, τῶν σταυροφοριῶν καὶ τῆς ἐφημέρου τῶν Φράγκων κυριαρχίας, τὸ Βυζάντιον διεφύλαξεν ἐπιμελέστατα τὴν παρακαταθήκην τῶν παραδόσεων καὶ τῶν φιλολογικῶν ἀριστουργημάτων τῶν ἀρχαίων μέχρι τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως τῷ 1453.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐδυνήθησαν νὰ πιστεύσωσιν, ἐπίστευσαν ἐν γένει ἐν Εὐρώπῃ ὅτι ἀπώλετο ἡ γλῶσσα ὡς καὶ τὸ ἔθνος τὸ Ἑλληνικόν. Οἱ ὀλίγοι πεπαιδευμένοι οἱ καταφυγόντες εἰς τὴν δύσιν, φέροντες ὡς Παλλάδιον τὰ χειρόγραφα τὰ ὑπ' αὐτῶν σωθέντα ἐκ τῶν φλογῶν, παρέδωκαν, ὡς κληρονομίαν, ἀποθνήσκοντες, εἰς τοὺς αἰρέτας τοὺς γενομένους ἐν τῇ σχολῇ αὐτῶν εἰς τὰ ἡμέτερα πανεπιστήμια τὴν λατρείαν ἐκείνης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἥντινα εἰς αὐτὴν αὐτῶν τὴν πατρίδα εἶχον μεγάλως κοπιᾶσαι νὰ ὑπερασπίζωνται κατὰ τῆς ἐπιδιδούσης βαρβαρότητος. Τινὲς δὲ σπάνιοι περιηγηταὶ, οἵτινες περιήρχοντο τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ τῶν πρώτων σουλτάνων, ἐπεμαρτύρουν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν Χριστιανῶν τῶν μεινάντων

ὑποκειμένων εἰς τοὺς Ὄσμανλίους, καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης γενομένης σχεδὸν δυσγνωρίστου.

Ἄλλ' ὁ Ἑλληνικὸς κλῆρος ἐν τῇ ἀπορίᾳ δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν αὐτοῦ τάξιν. Οἱ ποιμένες ἦσαν ἀκόμῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δεδεκατευμένου ποιμνίου, καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ β' Μαομέτου, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ κάλλιον τὴν ὑποταγὴν τῶν Χριστιανῶν, εἶχεν ἀποδώσει εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τὸν Ἑλληνικὸν κλῆρον (ὄντινα πρὸς τούτοις τὸ σχίσμα ἐχώριζε κατὰ βάθος τῆς δύσεως) μέρος τῶν προνομίων ἅτινα εἶχον λάβει ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ μὲν Ἀγία Σοφία εἶχε μεταβληθῇ εἰς μωσχέαν· ἀλλὰ πολλαὶ ἐκκλησίαι ταπεινότεραι ἦσαν ἀνοικταὶ εἰς τοὺς πιστοὺς οἵτινες διετέλουν ἀκροώμενοι ἐν αὐταῖς τὰς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου καὶ ἐπανελάμβανον ἐν σχήματι χοροῦ τ' ἀρχαῖα ᾄσματα. Εἰς δὲ τὰ μοναστήρια τοῦ ἁγίου ὄρους Ἄθω καὶ ἐπὶ τῶν ἀκρωρείων τῶν Μετεώρων οἱ μοναχοὶ (ἐκ τῶν ὁποίων συλλέγεται ὁ ἀνώτερος κλῆρος) διετέλουν ἀναγινώσκοντες τὴν Βίβλον καὶ τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ διδάγματα αὐτῶν, ἐγκεχαραγμένα ὑπὸ τοῦ νοῦς καὶ τῶν κειμένων τῆς Νέας Διαθήκης, διετήρουν εἰς τὸν λαὸν τὴν κατανόησιν τῆς γλώσσης, τελευταῖον τῆς πατρίδος μνημεῖον καὶ σύμβολον τῆς πίστεως.

Ὡλὴ ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχε κατακτηθῇ διὰ μιᾶς. Οἱ Βενετοὶ ὑπερησπίσθησαν ἀκόμῃ πολὺν καιρὸν τὴν Κρήτην, τινὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Κυκλάδων, καὶ ἐφύλαξαν τὰς Ἰονίους νήσους. Αὕτη δὲ ἡ συμμαχία τῶν Ἑλλήνων καὶ Βενετῶν, ἥτις ἀνέβαινεν εἰς πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως, ἐγέννησεν εἰδὸς τι διαλέκτου μεμιγμένον ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης ἥτις ἐπεκράτησε κυρίως εἰς τὰς νήσους, καὶ ἦντινα οἱ ξένοι κακῶς ἐξέλαβον ὡς πα-

ριστῶσαν τὴν γενικὴν τῆς γλώσσης κατάστασιν. Εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Κρήτης, μίγμα ἀρχαίων σχημάτων καὶ ξένων ἐκφράσεων, συνεγράφη τὸ ποίημα τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τὸ ὁποῖον ἔσχε πολὺν καιρὸν μεγάλην φήμην παρ' Ἑλλησιν ὡς καὶ ἄλλα μυθιστορήματα εἰς στίχους ἐν οἷς εὗρισκον ἀναμνήσεις συγκεχυμένας τῶν ἡρωϊκῶν αἰώνων μεμιγμένας μετὰ τῶν τῆς Ἰπποτικῆς.

Ἀλλὰ ποιήσεις τις ἐθνικωτέρα καὶ κατὰ τὰς ἰδέας καὶ κατὰ τὸ σχῆμα διεφυλάττετο εἰς τὰ ὄρη τοῦ Πίνδου καὶ τῆς Ἀκροκεραυνίας, παντοῦ ὅπου μεγαλόφρονές τινες ἄνδρες, στηριζόμενοι μόνον εἰς ἑαυτοὺς καὶ προτιμῶντες τὴν ὀνομασίαν Κλέφτης (ἢ ληστής) τῆς τοῦ ῥαγια (ἢ δοῦλοι), διετέλουν ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους ἑνοπλοὶ καὶ ἐξύμνουν τὰ ἐφήμερα αὐτῶν κατορθώματα ἢ τὰ ἀτυχήματα διὰ τραγουδίων ἢ μυρολογίων. Ἀλβανικαὶ τινες λέξεις ἢ Τουρκικαὶ πρὸς τὸ σημαίνειν τὰ ὄπλα ἢ τὰ νέα ἔθιμα δεικνύουσι μόνον τὴν ἐποχὴν τούτων τῶν πολεμικῶν ἁσμάτων, ἅτινα πρὸς τούτοις ἀνήκουσιν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀναμνήσεις μᾶλλον παρὰ εἰς τὰς τοῦ μεσαιῶνος. Ὁ Χάρων καὶ αἱ Μοῖραι, καὶ αἱ Νηρείδες εὗρίσκονται ἐν αὐτοῖς συχνότερον παρὰ τοὺς ἁγίους. Ὁ Κ. Φωριέλ εἶναι ὁ πρῶτος ἐννοήσας τὴν ἀξίαν ταύτης τῆς δημοτικῆς ποιήσεως ἥστινος συνέλεξεν ἐπιμελέστατα τοὺς τελευταίους ἤχους. Οἱ συγγραφοντες ταῦτα τὰ Τραγούδια δὲν ἤξευρον νὰ γράφωσιν· παρέδιδον δὲ αὐτὰ εἰς τὴν μνήμην τῶν γυναικῶν αἵτινες ἐτραγῶδουν αὐτὰ κινοῦσαι τὰ βρέφη τὰ ἐν τῇ κοιτίδι, τῶν τυφλῶν γερόντων οἵτινες ἔκαμνον τὸ αὐτὸ εἰς τὰς ἐορτὰς ὡς οἱ ἀρχαῖοι ῥαψῶδοι, καὶ διέταττον πολλάκις ἀρχαῖόν τι θέμα διὰ νὰ ἐφαρμόζωσιν αὐτὸ εἰς πρόσφατα συμβάντα. Πρόωρός τις θάνατος, γυναικὸς τινος, ἢ παιδὸς, ἐνέπνεε πολλάκις καὶ εἰς τὰς γυναῖκας αἵτινες

ἤρχοντο νὰ κλαύσωσι μετὰ τῶν γονέων μυρολόγιόν τι, ἀπλοῦν καὶ ἐκστατικὸν ἐλεγεῖον. Ἐὰν δὲ οἱ περιηγηταὶ, οἵτινες εἶχον ἐνίοτε ἐκπλαγῇ ὑπὸ τῶν παραδόξων φωνῶν ταύτης τῆς τραχείας καὶ ἀνδρώδους ποιήσεως καὶ τούτων τῶν ἀφελῶν καὶ περιπαθῶν μονωδιῶν, εἶχον δυνηθῇ νὰ συνάξωσιν αὐτὰ ταχύτερον, ἢ νεωτέρα Ἑλλάς θὰ εἶχε ποιητικὸν κύκλον ν' ἀντιθέσῃ εἰς τὰς ᾠδὰς τῶν βάρδων τῆς Σκοτίας καὶ εἰς τοὺς ῥομαντικούς τῆς Ἰσπανίας. Ἐκεῖνα δὲ τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν καὶ ὁ Κ. Φωριέλ παρενέβαλεν ὡς ἄξιος τεχνίτης εἰς τὸν Πίνακα τῶν ἡθῶν καὶ τῶν συμβάντων τῶν ὁποίων ἡ Ἥπειρος ἐγένετο τὸ κυριώτατον θέατρον, ἐφημίσθησαν μεγάλως καὶ μάλιστα ἔσχον πολλὴν ἰσχὺν εἰς τὴν φιλολογίαν τοῦ καιροῦ ἡμῶν. Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Φωριέλ ἐζήτησαν πανταχοῦ τὰς ᾠδὰς τῆς δημοτικῆς μούσης εἰς τὰς ὁποίας ζωγραφίζεται ἐμψυχότερος καὶ ἀληθέστερος ὁ χαρακτήρ ἐκάστου ἔθνους.

Ἐνῷ δὲ αὕτη ἡ ποίησις διετέλει ἀκμάζουσα καὶ ἐκπίπτουσα ἐν Ἑλλάδι, ὡς τὰ φυτὰ τῶν ὄρων τὰ γεννώμενα ἀγεωργήτως καὶ φθείρονται ἕως χεὶρ τις δεξιὰ νὰ συλλέξῃ τοὺς ὀπούς αὐτῶν, δραστήριοι καὶ ἐπιδέξιοί τινες Ἕλληνες ἐπορεύοντο εἰς τὰ ξένα νὰ συνιστῶσι καταστήματα ἐμπορικὰ, ἅτινα χάριν τῆς ἀσφαλείας τὴν ὁποίαν παρέχουσιν αἱ τακτικαὶ κυβερνήσεις, δὲν ἤργουν νὰ εὐτυχῶσι. Μὴ μιγνυόμενοι εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν τόπων οἵτινες ἔδιδον εἰς αὐτοὺς καταφυγὴν καὶ ἔχοντες τὰ ὄρματα πάντοτε ἐστραμμένα πρὸς τὴν Ἑλλάδα, συνέστησαν τυπογραφίας καὶ ἐξέδωκαν ἀναναγκάστως, καὶ εἰς τόπους ταχυπόπτου ἀστυνομίας, εἰς Βενετίαν, εἰς Βιέννην, εἰς Μόσκοβαν, θρησκευτικὰ βιβλία, ἱστορικὰ, καὶ μετὰ τινὰ καιρὸν φιλοσοφικά, ἐπιστημονικά καὶ φιλολογικὰ πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥντινα ἤρχισαν νὰ κανονίζωσι καὶ νὰ

καθαρίζωσι. Φιλολογική τις ἐφημερίς, ὁ Λόγιος Ἑρμῆς, ὅστις ἐτυπόνετο ἐν Βιέννῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τούτου τοῦ αἰῶνος, διέδιδε ταύτην τὴν κίνησιν τῆς παλιγγενεσίας μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῶν διεσκορπισμένων πανταχοῦ ἢ μενόντων εἰς τὴν πατρίδα.

Οἱ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἕλληνες, οὕστινας δηλοῦσιν ἐκ τῆς γειτονίας τὴν ὁποίαν κατῴκουν ὑπὸ τὸ ὄνομα Φαναριῶται, εἶχον ἀποκτήσει εἰς τὸν 13^{ον} αἰῶνα διὰ τῆς εὐτραπείας αὐτῶν καὶ τῆς ὑπερόχου παιδείας μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὸ διδάσκειν, ὅπου πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶχον προσκληθῆ πρῶτον ὡς διερμηνεῖς ἢ δρογμάναι. Ἐκ τούτου τοῦ ἀξιολόγου ὑπουργήματος τινὲς Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ἐπέτυχον νὰ περῶσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν Δανουβικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας. Αἱ δὲ μικραὶ αὐτῶν αὐλαὶ τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ὑασίου ἐγένοντο μετ' ὀλίγον ἐστίαι ὅθεν ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία διεδίδετο καὶ εἰς τοὺς τόπους τοὺς μὴ ὄντας Ἑλληνικοὺς κατὰ τὴν καταγωγὴν. Ἀπὸ τοῦ Τραϊανοῦ ἡ Δακία εἶχε διαφυλάξει ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῆς μέγαν Λατινικὸν τύπον τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸ ὄνομα Ρουμάνοι μετὰ τοῦ ὁποίου οἱ Μολδοβλάχοι κοσμοῦνται. Ἀλλὰ, ὥς ποτε ἐν Ρώμῃ, ἡ Ἑλληνικὴ φιλολογία ἤρχισε ν' ἀντικατασταθῇ αὐτοῦ ἀντὶ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, ὁπότε τὰ συμβάντα τοῦ 1821 καὶ ἡ ἀνωφελὲς ἀπόπειρα τοῦ Ὑψηλάντου ἤγαγον μεταβολὴν τινα κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρουμάνοι, σχεδὸν ἀνεξάρτητοι τώρα τῆς Τουρκίας καὶ ἡνωμένοι εἰς ἓν κράτος, καταγίνονται νὰ τελειοποιῶσι τὴν νεολατινικὴν αὐτῶν διάλεκτον· ἀλλ' ἕως τὸ 1821 οἱ διαπρεπέστατοι Ρουμάνοι ἐγένοντο Ἕλληνες κατὰ τὴν ἀνατροφὴν. Ὅχι μόνον εὐφραίνοντο ὑπὸ τῶν Ἀνακρεοντικῶν ποιημάτων τοῦ Χριστοπούλου καὶ ἐχειροκρότουν τὰ δράματα τοῦ Ρίζου, ἀλλὰ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐδύ-

ναντο νὰ διαγωνίζωνται πρὸς τούτους τοὺς διαπρεπεῖς ποιητάς. Ἀμφότεροι ἀνεθάρρουν παντοῦ τὴν σπουδὴν.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ πατριαρχικὴ σχολή, μάλιστα ἐκ τῆς προτροπῆς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ἀποθανόντος τῷ 1821 μάρτυρος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, τὰ σχολεῖα τῆς Πάτμου, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Χίου, τῶν Κυδωνιῶν, ἐπιστατούμενα ὑπὸ διδασκάλων οἵτινες ἦσαν πλήρεις ζήλου καὶ ἀμύλλης, εἶχον πολλοὺς μαθητάς καὶ ἐλάμβανον κλασσικὰ βιβλία τετυπωμένα ἐν Εὐρώπῃ διὰ τῆς φροντίδος τοῦ Κούμα, τοῦ Δανιὴλ Φιλιππίδου, τοῦ Βάμβα, τοῦ Κοραΐ. Οὗτοι δὲ οἱ σοφοὶ κατεγίνοντο νὰ ἐκβάλλωσιν (ὑπὲρ τὸ μέτρον ἴσως) ἐκ τῆς λαλουμένης γλώσσης ὅλας τὰς ξένας λέξεις καὶ νὰ κάμνωσι ν' ἀναζωογονηθῇ ἡ γλῶσσα τῶν προγόνων ἀνανεωμένη, περιμένοντες τὴν εὐκαιρίαν καθ' ἣν ἐδύναντο νὰ κάμωσι ν' ἀναζωογονηθῇ ἡ ἐλευθερία.

Ἡ ἡμέρα τῆς ἀπελευθερώσεως ἀνέτειλεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῷ 1821, καὶ μετὰ δέκα ἐτῶν ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ ἀναμνήσεις τῶν ἀρχαίων ἐπροξένησαν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀγάπην τῆς Εὐρώπης, αἱ Ἀθῆναι ἐγένοντο πάλιν τὸ διανοητικὸν κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἐπικρατουσῶν δὲ τῶν δυσκολιῶν αἵτινες ἐμποδίζουσι τὴν τακτικὴν κατάστασιν τῆς κυβερνήσεως καὶ βλάπτουσι τόσον πολὺ τὴν εὐτυχίαν τοῦ τόπου, οἱ ἄνθρωποι τῶν διαφόρων φατριῶν οἵτινες ἀμιλλῶνται ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας συμφωνοῦσι νὰ ἐμψυχόνωσι τὴν παιδείαν, καὶ ἀποδεικνύουσιν οὕτω τὴν νόμιμον αὐτῶν καταγωγὴν παρὰ τὸ ἱστορικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἀμφέβαλλε περὶ αὐτῆς καὶ ἤθελε νὰ βλέπῃ παντοῦ ἀπογόνους τῶν Σλάβων. Ἐὰν τοῦτο ἦτο, ἔπρεπε πάλιν νὰ δοξάζῃ τις τὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις θὰ εἶχε κάμει τὴν μεταμόρφωσιν. Δύναται τις νὰ ἴδῃ εἰς τὰ πολλὰ

πονήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου τὰς μεγάλας καὶ ἀναμφισβήτητους προόδους ἄστινας τὸ μικρὸν τοῦτο ἔθνος ἔκαμεν εἰς εἰκοσιπέντε ἔτη, καὶ νὰ συμπεράνῃ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ ὅτι δὲν εἶναι μικρόν.

Πέρυσιν ἄνθρωπός τις πολλὰ πεπαιδευμένος, ὅστις δὲν εἶναι Ἑλληνιστῆς ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀλλ' ἔρριψε βλέμμα φιλοσοφικὸν ἐπὶ ὅλων τῶν ζητημάτων εἰς τὰ ὁποῖα καταγίνονται κατὰ τὴν ἐποχὴν ἡμῶν, ἐκπεπληγμένος ὑπὸ τῆς χρείας εὐκόλων ἐπιμιξιῶν αἵτινες ἐνόνουσι σήμερον ὅλα τὰ ἔθνη καὶ κάμνει ἀκουσίως νὰ στοχαζώμεθα περὶ τινος καθολικῆς γλώσσης, ἐξέδωκε ἀξιόλογόν τι βιβλιάριον · Περὶ τῆς πρακτικῆς χρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (1). Κατὰ τὸν συγγραφέα, οὐδεμία διάλεκτος δὲν θὰ ᾔητο ἀκόμη ἀξιοτέρα παρὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὁποῖα σήμερον λαλεῖται, νὰ χρησιμεύῃ ὡς γλῶσσα μεταξὺ τῶν ἐθνῶν. Δὲν θὰ εὕρισκέ τις πλουσιωτέραν καὶ ὁμογενεστέραν, εὐστροφωτέραν καὶ εὐπροσιτωτέραν εἰς τᾶλλα Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα ὅλα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ᾗττον ἔλαβον τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς λέξεις ἐκ τοῦ κοινοῦ τούτου πλούτου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Εἶναι δυνατόν νὰ κατηγορηθῶ ὡς προσωπολήπτης ἐγὼ ὅστις βεβαίως θὰ ᾔμην συγγνώμης ἄξιος, ἐὰν εἴπω ὅτι οὗτοι οἱ ἔπαινοι μοὶ φαίνονται διόλου πρέποντες; καὶ μὴ συλλαμβάνοντες λίαν μεγάλας ἐλπίδας, δὲν συγχωρεῖται ἄρά γε νὰ εὐχηθῶμεν τοῦλάχιστον νὰ καταστήσῃ ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐπιμελουμένη περισσότερον ὑπὸ τῶν Ἑλληνιστῶν τῆς δύσεως, μεταξὺ αὐτῶν καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεις οἰκειοτέρας αἵτινες θὰ ἐνεψύχονον πάλιν τὰς σπουδὰς αὐτῶν καὶ θὰ ἔδιδον εἰς ἐκείνας πολλάκις ἐφαρμογὴν τινα ἄμεσον;

(1) Ὁ Κ. Γουστάβιος ᾽Είχταλ.

Οἱ ἄνδρες οἵτινες ἔκαμον κλασσικὰς σπουδὰς θὰ θαυμάσωσι, νομίζω, ἀνευρίσκοντες τὴν σημερινὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὀλιγώτερον ἀπέχουσαν τῆς ἀρχαίας παρ' ὅσον ἐφαντάζοντο. Εἰς δὲ τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀρχίζοντας ἐδῶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατὰ πρῶτον θὰ προσπαθήσω νὰ ἐξομαλύνω τὰς πρώτας δυσκολίας διὰ τῆς χρήσεως τῶν μεθόδων τῶν εὐτυχῶς ἐφαρμοσθέντων εἰς τὰς πλείστας τῶν λαλουμένων γλωσσῶν. Θὰ θέσωμεν τὴν πρακτικὴν πρὸ τῆς θεωρίας, ἢ τοῦλάχιστον θὰ λαλήσωμεν περὶ αὐτῶν ὅσον τὸ δυνατόν παραλλήλως.

Ὦν ἀναγκαῖον ν' ἀρχίζῃ τις πρῶτον νὰ μανθάνῃ ν' ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ γράφῃ, ἀπομακρύνονται τινες ἴσως ἐκ τούτου τῆς σπουδῆς ὅχι μόνον τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὅλαι γράμματα παντάπασι διάφορα καὶ σχήματος δυσκόλου, ἀλλὰ τῆς Ῥωσικῆς, τῆς Λεχικῆς, καὶ αὐτῆς τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, ἂν καὶ τὸ ἀλφάβητον αὐτῆς ᾖ μόνον σχῆμα τῆς ἡμετέρας. Τῆς δ' Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ δυσκολία δὲν εἶναι καθ' αὐτὸ μεγάλη, καὶ ἂν δὲν ἐφοβούμην νὰ φανῶ ὅτι ὑποστηρίζω τι παράδοξον, θὰ ἔλεγον ὅτι εἶναι μᾶλλον πλεονέκτημα. Ἐπειδὴ ἴδετε τί ἡμῖν συμβαίνει περὶ τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης. Τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν εὐχαριστεῖται τις ὅτι ἀνευρίσκει εἰς αὐτὴν τὰ γράμματα τὰ ὅποια μεταχειρίζομεθα ἡμεῖς αὐτοί. Μετὰ τινος γραμματικῆς καὶ λεξικοῦ δύναται τις νὰ μάθῃ τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν χωρὶς διδάσκαλον. Ἀλλ' ἐὰν θελήσῃ νὰ ὁμιλῇ μετὰ τινος Ἀγγλου, εἶναι ἀδύνατον νὰ συνεννοῶνται, καὶ μάλιστα, παραδοθεῖς μαθήματα, Γάλλος τις ἐπιτυχαίνει δυσκόλως νὰ διαρθρώσῃ καλῶς ταύτην τὴν γλῶσσαν, καὶ οἱ γείτονες ἡμῶν δυσκολεύονται ἐπίσης ν' ἀπαλλαχθῶσι τοῦ αὐτῶν τόνου. Ἡ δὲ δυσκολία εἶναι πρὸ πάντων, νομίζω, ἀμφοτέροθεν εἰς τὸ ἀποδίδειν εἰς τὰ οἰκεῖα ἡμῶν σημεῖα διάφορον ἀξίαν ἐκείνης

ἤντινα συνειθίσαμεν νὰ δίδωμεν εἰς αὐτά. Εἰς δὲ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὸναντίον, ἀφοῦ ἅπαξ ἐμάθετε τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα καὶ τοὺς διαφόρους αὐτῶν συνδυασμοὺς, καὶ ἠκούσατε τὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες προφέρουσιν αὐτὰ, ἡ ὄρασις τοῦ σημείου θὰ σᾶς ἀναμιμνήσκη τὸν ἦχον ἢ ὁ ἦχος ἀναμιμνήσκη τὸ σημεῖον, καὶ τῆς πρώτης δυσκολίας ὑπερνικηθείσης, θὰ φθάσῃ τις, νομίζω, νὰ προφέρῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ γράφῃ ὀρθότερον παρὰ ἐὰν μετεχειρίζετο Λατινικὰ γράμματα ὡς εἰς τὰ τετυπωμένα βιβλία ὑπὸ τῆς σχολῆς τῆς διαδόσεως τῆς Πίστεως (Propaganda), ἅτινα εἶναι ἐπίσης δυσανάγνωστα εἰς ἡμᾶς ὡς καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Τὸ δὲ πλεονέκτημα τοῦτο ἰδιαιτέρου τινὸς ἀλφαβήτου ἐφαρμοζομένου εἰς τὴν γλῶσσαν κακῇ τύχῃ σχεδὸν ἀπωλέσθη πρὸς ἐκείνους οἵτινες συνείθισαν τὴν φανταστικὴν προφορὰν τῆς ὁποίας ὁ ἐκ Ρόττερδαμ Ἐράσμιος ἐγένετο ὁ πρῶτος προξενητὴς, ἥτις μετὰ ταῦτα ἀπεμακρύνθη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς τῶν Ἑλλήνων, μεταποιουμένη διαφόρως εἰς ἕκαστον τόπον. Αὕτη δὲ ἡ προφορὰ, τῆς ὁποίας εἶναι δύσκολον ν' ἀπαλλαχθῇ τις ὅτε συνείθισεν αὐτὴν εἰς τὴν νεότητα, καὶ δὲν λογίζεται τὸν τονισμὸν αὐτῆς, εἶναι σήμερον τὸ πρῶτον ἐμπόδισμα μεταξὺ τῶν Ἑλληνιστῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Πέρυσιν ἐξέθεσα μετὰ ἱκανῶν ἀναπτύξεων τὴν ἱστορίαν ταύτης τῆς λεγομένης μεταρρύθμισεως τῆς προφορᾶς κατὰ τὸν ἑξῆς αἰῶνα, ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακρὰς ἀμφισβητήσεις καὶ ὀγκώδη πονήματα. Ὁ Κ. Ἐγγερος ἀνεκεφαλαίωσε καὶ αὐτὸς τὰ κυριώτατα μέρη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μαθήματος αὐτοῦ τοῦ πεπερασμένου ἔτους εἰς τὴν Σορβόνναν διὰ τῆς σαφοῦς ἐκθέσεως μετὰ τῆς ὁποίας πραγματεύεται ὅλα τὰ ζητή-

ματα (1). Θ' ἀναγκασθῶ νὰ ἐπανέλθω πλεονάκις εἰς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν, ἐπειδὴ ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν προφορὰν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν εὐχὴν τὴν διατετυπωμένην ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν δὲν ἐξετελέσθη ἀκόμη οὐδὲ μάλιστα ἀπεφασίσθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ πανεπιστημίου. Ἡ ἐκρίζωσις συνηθείας παλαιᾶς, καὶ ὅταν τις ἀναγνώρισῃ τὰς κακίας, δὲν εἶναι ἔργον μιᾶς ἡμέρας οὐδ' ἐνὸς ἔτους· ἀλλὰ τοῦτο θὰ γένηται, καὶ, εἶμαι καταπεπεισμένος, ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς ὡς καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης· καὶ θὰ εὐχαριστηθῶ πολὺ ἐὰν οἱ λόγοι μου χρησιμεύσωσι νὰ ἐπιστρέψωσιν τινὰς ἢ νὰ εὐκολύνωσιν εἰς αὐτοὺς μετάβασιν τινὰ τῆς ὁποίας δὲν ἀποκρύπτω εἰς ἐμαυτὸν τὴν δυσκολίαν.

Σήμερον ἤθελον νὰ δείξω ἀκόμη δύο ζητήματα εἰς τὰ ὁποῖα θὰ προσπαθῇσω ν' ἀποκριθῶ εἰς τὸ μάθημα τούτου τοῦ ἐξαμήνου. Ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα διαφέρει πολὺ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης; μοὶ εἶπον πολλάκις. Οἱ νῦν Ἕλληνες ἔχουσι φιλολογίαν;

Τὸ μὲν πρῶτον ζήτημα φαίνεται ἀπλούστατον, καὶ οἱ βλέποντες τὸν δισταγμὸν μου ν' ἀποκριθῶ μὲ ἡρώτησαν ἐνίοτε, πρὸς περισσοτέραν ἀκριβολογίαν, ἂν ἡ διαφορὰ ᾗτο μεγαλειτέρα ἢ μικροτέρα παρὰ τῆς Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης; Τὸ ζήτημα εἶναι περιπλεκτότερον παρ' ὅσον φαίνεται.

Βεβαίως ἡ Λατινικὴ γλῶσσα, ὡς ὅλαι αἱ γλῶσσαι, ἔσχε μεταβολὰς ἀναπτύξεως καὶ παρακμῆς. Ἀλλ' ἡ Ῥώμη ἔχει ἓνα αἰῶνα φιλολογικὸν καὶ διαλέκτους δὲν ἔλαβεν. Ὁ Κικέρων καὶ ὁ Βιργίλιος δεικνύουσι τὸ ἄκρον τοῦ Λατινικοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τῆς ποιήσεως, τῶν ὁποίων διαμένουσι τὰ σεβαστὰ πρω-

(1) Ὡς τὸν ἀριθ. 16 τοῦ πρώτου ἡμῶν ἔτους (σ. 261).

τότυπα. Ἐνωρὶς ὁμοίως ἡ νεωτέρα Ἰταλία εἶδε τὴν διάλεκτον τὴν γεγεννημένην ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως τῆς Λατινικῆς ὠρισμένην ὑπὸ μεγάλων συγγραφέων, τοῦ Δάντη, Πετράρχου, Μακκιαβέλου, Βοκκασίου. Οὐδὲν τοιοῦτον ἐν Ἑλλάδι. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὰ σχήματα τῆς γλώσσης εἶναι ποικίλα ὥς αἱ μεγαλοφυεῖς ἄνδρες εἶναι διάφοροι καὶ αἱ πολιτεῖαι διηρημέναι. Ἡ ἀρχαία λοιπὸν γλῶσσα δὲν εἶναι μία, ἀλλὰ πολλαπλῇ. Ὁ μὲν Ὅμηρος ἔχει βεβαίως ἰσχὺν ἀναμφισβήτητον εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν· ὁ δὲ Νόννος, Τριφιόδωρος, Κόλουθος, ὁ Σμυρναῖος Κόϊντος, ἕως καὶ ὁ Τζέτζης, ἐν τῷ 16^ῳ αἰῶνι εἰς τὰ πρὸ τῶν Ὀμηρικῶν (καὶ ἐδυνάμην νὰ προσθέσω Εὐγένιον τὸν Βούλγαρην, ὅστις μετέφρασε τὴν Ἐνείδα Ἑλληνιστὶ τῷ 1791), ἐξετύπονον τὸ ὕφος αὐτῶν πρὸς τὸν Ὅμηρον· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμπόδιζε τὴν γλῶσσαν νὰ μεταβάλλεται ὥστε νὰ προετοιμάσῃ εἰς τοὺς σχολιαστὰς τῆς Ἀλεξανδρείας πολλὰς δυσκολίας καὶ ἀμφιβολίας εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ὁμήρου. Τινὰς δὲ αἰῶνας μετ' αὐτὸν οἱ δραματουργοὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ μὲν Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Ἀριστοφάνης, ἀνέδειξαν ἄλλο τι εἶδος ποιήσεως ἐχούσης σχήματα καὶ γλῶσσαν χωριστήν· ὁ δὲ Πίνδαρος ἔκαμε νὰ ἐπαναλαμβάνωσι παντοῦ τὰς Δωρικὰς αὐτοῦ ᾠδὰς· ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἀνέγνωσε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, χειροκροτούντων τῶν εἰς Ὀλυμπίαν συνελθόντων Ἑλλήνων, καὶ πολὺν καιρὸν μετ' αὐτὸν ἱστορικοὶ ἐζήτησαν νὰ μιμῶνται τὰ ἀφελῆ αὐτοῦ σχήματα, ὥς παρ' ἡμῖν ὁ Παῦλος Λουδοβῆκος Κουριέρος ἀπεμιμήθη τὸν Ἀμύκτον, ἐνῶ ἄλλοι ἐλάμβανον ὥς τύπους τὸν Ξενοφῶντα καὶ Θουκυδίδην, τύπους τῆς καθαρότητος καὶ τῆς γλαφυρᾶς Ἀττικῆς βραχυλογίας. Ὁ δὲ Πλάτων, εἰς τοὺς Διαλόγους, ἐδημιούργησεν ὕφος τεχνητὸν τὸ ὁποῖον ἀπεῖχε σχεδὸν ὅσον ἡ ποίησις τῆς συνήθους γλώσσης τοῦ καιροῦ αὐτοῦ,

καὶ τὸ ὁποῖον Φίλων ὁ Ἰουδαῖος νομίζεται ὅτι ἐμιμήθη τόσον καλὰ ὥστε ν' ἀπατηθῇ τις. Ἀλλ' ὁ Πολύβιος, ὁ φίλος τοῦ Σκιπίωνος, προσέχων μᾶλλον εἰς τὰ πράγματα παρὰ εἰς τὰς λέξεις, κατώρθωσε ν' ἀναγινώσκωσιν αὐτὸν ἂν καὶ μεταχειριζόμενον τὴν κοινὴν γλῶσσαν τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς τὴν ὁποίαν ὀλίγον ὕστερον οἱ εὐαγγελισταὶ ἐνεχάραξαν τὸν Ἑβραϊσμὸν αὐτῶν καὶ τὴν ὑψηλὴν ἀπλότητα, ἐνῶ ὁ Λουκιανὸς καὶ οἱ σοφισταὶ ἐζήτουν νὰ κινῶσιν ἀκροατὰς ἀναισθήτους διὰ τῆς μίξεως ἀρχαϊσμῶν καὶ νέων μεταφορῶν.

Ὁ πλοῦτος, ἡ ποικιλία καὶ ἐνίοτε ἡ σύγχυσις τῶν γλωσσῶν εἶναι τοιαύτη ὥστε περιλαμβάνουσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἥστινος οἱ γραμματικοὶ ἠθέλησαν νὰ συμπυκνώσωσι τοὺς νόμους εἰς ἓνα μοναδικὸν κώδικα, οὗτινος τὸ λεξικὸν ἀπὸ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου ἐπλουτίσθη ἐκ τινων δέκα χιλιάδων λέξεων, τὸ ὁποῖον δὲν ἐμποδίζει πᾶν ἀρχαῖον κείμενον ἀνακαλυπτόμενον νὰ πορίζῃ σχεδὸν πάντοτε προσθήκην τινὰ εἰς τὸν Θησαυρὸν ἢ παρατήρησιν προσθετέαν εἰς τοὺς πανδέκτας τῆς γραμματικῆς. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ἔκφρασις τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (ἥτις εἶναι μόνον τέλος πάντων τὸ περίσσωμα τῶν προτέρων αἰώνων) ἣντινα θέλων τις νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ βάλῃ πλησίον τινὸς σχήματος ἀρχαίας διαλέκτου ἢ ν' ἀνεύρῃ εἰς τὴν Νέαν διαθήκην, εἰς τὸν Ἀριστοφάνην ἢ καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον. Οὕτως ὁ Χριστόπουλος ἐξέδωκε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος γραμματικὴν τινὰ νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τὸ ὄνομα Αἰολοδωρισμοί.

Πάλιν ἡ κοινὴ γλῶσσα (καὶ ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαμβανομένη) ἔπαθεν ἤδη πολλὰς μεταβολὰς καὶ πάσχει καθ' ἐκάστην. Δὲν ἔσχε Δάντην νὰ ὀρίσῃ αὐτὴν,

καὶ οἱ φιλόλογοι τοῦ παρόντος, ἀνεξάρτητοι ὄντως κατὰ τὸ ὕφος ὡς κατὰ πᾶν ἄλλο, δὲν θὰ ὑπέφερον ἀκαδημίαν τινὰ ἐμποδίζουσαν τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν, τῶν μὲν πρὸς τὸ πλησιάζειν εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, τῶν δὲ πρὸς τὸ ἀπαλλάττεσθαι αὐτῆς.

Ἐννοεῖτε, κύριοι, ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ εἴπῃ τις ἕως πόσον ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα διαφέρει τῆς ἀρχαίας. Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συγκρίσεως τὴν ὁποίαν τις κάμνει. Καθ' αὐτὸ εἶναι πάντοτε ἡ αὐτὴ γλῶσσα ἣτις μετεποιήθη ἀκαταπαύστως. Κατὰ τὸν Βυζαντινὸν μεσαιῶνα αὗται αἱ μεταποιήσεις ὑπῆρξαν βαθεῖαι εἰς τὸν λαόν. Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς ἀπέκρυπτον αὐτὰς ὅσον ἐδύναντο κατὰ τὴν παιδείαν τὴν ὁποίαν εἶχον, μιμούμενοι τοὺς ἀρχαίους. Καθιστᾶτο δὲ οὕτω γλῶσσά τις γραφομένη ἢ φιλολογικὴ καὶ γλῶσσα λαλουμένη ἥστινος ἔχομεν μόνον σπάνια δείγματα, ἅτινα ὅμως ἐπιτρέπουσιν ἡμᾶς ν' ἀναβῶμεν εἰς τὸν ἑβ' αἰῶνα καὶ μάλιστα ἀνωτέρω. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦναντίον ἡ φιλολογικὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἤδη εὐχρηστος μόνον παρά τισιν ὀλίγοις σοφοῖς, καὶ ἡ λαλουμένη προέρχεται καὶ εἰς τὰ βιβλία, πρῶτον μὲν χωρὶς ἄλλον κανόνα παρά τὴν συνήθειαν (ἣτις εἶναι καὶ αὐτὴ εὐλογος), ἔπειτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον κανονιζομένη συστηματικῶς, ὅχι ὅμως χωρὶς σφοδρὰς λογομαχίας μεταξὺ τῶν σοφῶν.

Ἐν μέρει τῶν λόγων ἡμῶν τοῦ πεπερασμένου ἔτους ἐγένετο περὶ τούτων τῶν διαφορῶν καὶ τῆς συγκρίσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῶν διαφόρων αἰώνων, καὶ, ἐὰν δύναμαι νὰ ἐκφρασθῶ οὕτω, διαφορῶν καταστάσεων. Διὰ τοῦτο εἶχον ἐκλέξει καὶ λογίζομαι νὰ σᾶς φέρω ἀκόμη δείγματα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὕφους, τὸ ὁποῖον παριστᾷ τὴν γεγραμμένην

παράδοσιν, δημοτικὰ ἄσματα, ἔκφρασιν τῆς διὰ στόματος παραδόσεως, καὶ νεώτερα πονήματα εἰς τὰ ὅποια ζητεῖ τις ν' ἀνοίξῃ νέας ὁδοὺς. Τέλος ἐνόμισα ὅτι δὲν ἐδυνάμην νὰ κάμω τι καλλίτερον, πρὸς ἀνακεφαλαίωσιν τρόπον τινὰ ταύτης τῆς συγκρίσεως, παρὰ νὰ φέρω τόμον τινὰ τῶν Παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου τοὺς ὁποίους τις τῶν διαπρεπεστάτων σοφῶν τῶν Ἀθηνῶν ἐπεχειρίσθη νὰ καταστήσῃ καταληπτοὺς εἰς τὸν λαὸν ἀντικαθιστῶν τὰς λέξεις ἢ τῶν φράσεων τὴν κάτασκευὴν αἵτινες ἐδύναντο νὰ ἔχωσί τινα σκοτεινότητα δι' ἐκφράσεων αἵτινες, ἂν καὶ μὴ οὔσαι χυδαῖαι, εἶναι ὁμῶς εὐκατάληπτοι εἰς ὅλους. Μοὶ ἐφάνη δὲ ὅτι αὕτη ἡ μετάφρασις, θετομένη ἀντικρὺ τοῦ κειμένου συγγραφέως ὅστις παριστᾷ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ἱκανῶς τὸ μέσον ὕφος τῆς ἀρχαιότητος, ἦτο τὸ ἀκριδέστατον μέτρον τοῦ ἀποστήματος τὸ ὁποῖον χωρίζει σήμερον τὰς δύο διαλέκτους. Θ' ἀξιωθῶ νὰ σᾶς παρουσιάσω ἀκόμη τινὰ κεφάλαια αὐτῆς.

Τὸ δεύτερον ζήτημα τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγου ἔδειξα, ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ἔχει φιλολογίαν; θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰς πολλὰς συνεδριάσεις. Ἐπιδέχεται ὁμοίως διαφόρους ἀποκρίσεις κατὰ τὰς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μεγάλας ἀρετὰς τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ τις εἰς βιβλίον ἄξιον ν' ἀριθμῇται μεταξὺ φιλολογικῶν πονημάτων. Οἱ καθ' ἡμᾶς Ἕλληνες πρῶτοι θὰ ὠμολόγουν ὅτι ὀλίγα τινὰ ἔχουσι νὰ βάλωσιν εἰς σύγκρισιν πρὸς τάρχαϊα ἀριστουργήματα τὰ ὅποια ἀκόμη ἀποτελοῦσι τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου. Δὲν δύναται τις μηδὲ νὰ περιμένη νὰ εὔρῃ εἰς ἔθνος διαφυγὸν μόλις πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος τὴν βαρβαρωτάτην τυραννίαν, καὶ τὸ ὁποῖον ἔχει ἀκόμη παντοίας δυσκολίας, πλούτη τοῦ νοὸς ἄξια νὰ παραβάλωνται πρὸς ἐκεῖνα ἅτινα πολλοὶ εὐτυχίας αἰῶνες συνεσώρευσαν ἐν Ἰταλίᾳ, Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ. Ἀλλ' ὅταν

ἐκθέσω ἐνώπιον ὑμῶν τὸν κατάλογον ὄντινα ἔκαμεν ὁ Κ. Παπαδόπουλος Βρετὸς ὅλων ὅσα οἱ Ἕλληνες ἐτύπωσαν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν, καὶ ὅταν προσθέσω τὸ κεφάλαιον ἐκείνων τὰ ὅποια ἐκδίδονται τώρα καθ' ἕκαστον ἔτος ἐν Ἑλλάδι ἢ ὑπὸ Ἑλλήνων, θὰ ὁμολογήσετε ὅτι, ὑπολογιζομένης κατ' ἀναλογίαν τῆς πληθύος τοῦ λαοῦ, κανὲν ἔθνος δὲν παρουσιάζει μεγαλειτέραν τοῦ νοὸς ἐνέργειαν. Ἀλλὰ, θὰ εἶπῃ τις, τὸ ζήτημα δὲν εἶναι τοῦτο. Τί μέλλει τῷ ὄντι τοὺς ξένους νὰ ἔχωσιν αἱ Ἀθῆναι δεκαπέντε ἢ εἴκοσιν ἐφημερίδας, ἐὰν ἀφανίζονται συζητοῦντες ματαίας πολιτικὰς συζητήσεις τῶν ὁποίων ἡ περιέργεια δὲν ὑπερβαίνει τὴν διάρκειαν μιᾶς ἐβδομάδος ἢ καὶ φιλονεικοῦντες ἀθλίας προσωπικὰς φιλονεικίας; Τί μέλλει πλῆθος νέων βιβλίων, ἐὰν ἦναι τὰ περισσότερα μεταφράσεις Γαλλικῶν μυθιστορημάτων, τὰ ὅποια ὀλίγον φροντίζει τις ν' ἀναγνώσῃ πάλιν; Δὲν εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν φιλολογικῶν πονημάτων, ἀλλ' ἡ λαμπρότης ἢ ἡ πρωτοτυπία ἐνίων ἥτις ἀρκεῖ νὰ κινήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σπουδάζειν ξένην τινὰ γλῶσσαν. Πέραν τῶν ὁρίων τινὸς τόπου τί γνωρίζει τις κοινῶς τῆς φιλολογίας αὐτοῦ; Τέσσαρα ἢ πέντε ὀνόματα, ἐνίοτε ὀλιγώτερα. Ἐκ μὲν τῆς Ἰσπανίας τὸν Σερβάντην, τὸν Καλδερῶν, τὸν Λόπε δὲ Βέγα, τὸν Ὑνιάρτην· ἐκ δὲ τῆς Πορτογαλλίας τὸν Καμοένσην. Τὴν Γερμανικὴν καὶ Ἀγγλικὴν φιλολογίαν γνωρίζομεν κάλλιον· ἀλλὰ καὶ μόνοι ἂν ᾔσαν ὁ Schiller, ὁ Goethe, ὁ Klopstock, ὁ Shakespeare, ὁ Μίλτων, ὁ Pope, ὁ Walter Scott, ὁ Βύρων, ἥρκουν νὰ μᾶς κάμνωσι νὰ σπουδάζωμεν ταύτας τὰς δύο γλώσσας. Ἐχέτω ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς Δάντην τινὰ, καὶ ἡμεῖς θὰ φροντίζωμεν ν' ἀναγινώσκωμεν αὐτὸν, νὰ μεταφράζωμεν, νὰ σχολιάζωμεν. — Εἶπον ἤδη, ἡ Ἑλλὰς, ἂν καὶ ἡ ποιητικὴ εὐφυΐα ᾔναι ἐν αὐτῇ κοινὴ, δὲν ἐγέννησεν ἕως

τώρα οὐδὲν τὸ ὁποῖον δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν Θείαν Κωμωδίαν, καὶ πρέπει μάλιστα νὰ ὁμολογήσω ὅτι δὲν ἐλπίζω τι τοιοῦτον εἰς τὸ μέλλον. Ὅλοι οἱ καιροὶ δὲν εἶναι πρόσφοροι εἰς γέννησιν μεγάλου τινὸς ἐπικοῦ ποιήματος.

Πρέπει ν' ἀναφυῇ μέγας τις ποιητῆς, ὑποστηριζόμενος παρ' ὅλου τοῦ κοινοῦ, καὶ ἐν ταύτῳ ἡ γλῶσσα νὰ ᾔῃ ἀκόμη ἀρκετὰ εὐστροφος διὰ νὰ μορφώσῃ αὐτὴν ὅπως θέλει, ἡ ἀναπτέρωσις αὐτοῦ νὰ μὴ ἐμποδίζεται κατὰ πᾶσαν ὥραν ὑπὸ μυρίων ἀπαιτημάτων. Εἰς τὸν ιγ' καὶ τὸν ιδ' αἰῶνα ἡ δημοτικὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὡς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τινων ποιημάτων Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, εἶχε προσπαθήσει νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ περιορίζετο εἰς μικροτάτας ὑποθέσεις ὑπὸ τῆς ἰσχύος τῆς αὐλῆς, ἥστινος ὅλοι οἱ ἀγῶνες ἔτεινον εἰς τὸ διατηρεῖν τὴν χρῆσιν τῆς κλασσικῆς γλώσσης. Τὰ δημόσια δυστυχήματα ἐνέπνευσαν κατὰ τὸν ιε' αἰῶνα εἰς τὸν Γεωργιλλᾶν δύο ποιήματα περὶ τῆς Πανώλους τῆς Ρόδου καὶ τῆς Πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἐν ταύτῃ τῇ καταπτώσει τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας οἱ ἄνθρωποι μετέχουσι τῆς γενικῆς καταπίεσεως. Ἡ ποιητικὴ εὐφυΐα ἀναφαίνεται μὲν εἰς τινὰ ἄσματα ὁρεινῶν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὴν διάρκειαν προσκαίρου κινήσεως, μηδὲ νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν παιδείαν τὴν ὁποίαν δὲν ἔχουσι. Σήμερον δὲ ἡ Ἑλλὰς φαίνεται ὅτι ἔχει μίαν μόνον ιδέαν· νὰ ἐξισωθῇ ὅσον τάχιστα τοῖς μάλιστα προκεχωρημένοις τῆς Εὐρώπης ἔθνεσι. Καταγίνεται λοιπὸν νὰ μιμῆται αὐτὰ τόσον ὥστε ἀμελεῖ τὰς δίας αὐτῆς δυνάμεις. Δὲν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς νὰ μεμφθῶμεν τὸν θαυμασμὸν αὐτῆς πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ τὰ πονήματα ταύτης· ἄλλως δὲ δὲν τείνει μόνη αὐτὴ εἰς τὴν μίμησιν. Ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ φαντασθῶμεν ὅτι δὲν ἔχει πρωτότυπα πονή-

ματα. Τὸ λυρικὸν εἶδος εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπεμελήθη μετὰ
μεγίστης ἐπιτυχίας. Τὰ ποιήματα τοῦ Χριστοπούλου, Σού-
τσου, Κάλβου τοῦ Ζακυνθίου, Σαλομοῦ, μετεφράσθησαν εἰς τὴν
Γαλλικὴν γλῶσσαν, καὶ ἀναγινώσκονται μετὰ περισσοτέρας
ἀκόμη εὐχαριστήσεως εἰς τὴν πρωτότυπον γλῶσσαν. Πολλὰ
ἄλλα ἥξιζον νὰ γνωρισθῶσιν. Θὰ σᾶς σημειώσω πρωτότυπα
πονήματα ἄξια λόγου εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν
ἀρχαιολογίαν. Τέλος ὅλαι αἱ μεταφράσεις εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον
καὶ ἥττον περίεργοι. Δύναται νὰ ὑπάρχῃ ὄφελος εἰς τοὺς ἀσχο-
λουμένους περὶ τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας νὰ παραβάλλωσι πρὸς τὰ
σανσκριτικὰ βιβλία μεταφράσεις τὰς ὁποίας αὐτῶν ὁ Γαλανὸς
ἔκαμεν ἐν Bénarès μετὰ ἀκριβείας εἰς τὴν ὁποίαν ἡ μακρὰ αὐτοῦ
διαμονὴ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἡ ὁμοιομορφία τῶν δύο διαλέκτων
συνεχῶρει εἰς αὐτὸν νὰ φθάσῃ μᾶλλον παρ' ὅσον εἶχον ἤδη
δυνηθῇ οἱ τῆς Εὐρώπης σοφοί. Οἱ Ἀραβικοὶ μῦθοι μετε-
φράσθησαν Ἑλληνιστὶ ἔκ τινος κειμένου διαφόρου ἐκείνου τὸ
ὁποῖον ὁ Galland μετεχειρίσθη εἰς τὰς Mille et une Nuits αὐ-
τοῦ. Ὁ δὲ Συντίπας καὶ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξαν
εἰς νεωτέραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρὸ τῶν πονημάτων τὰ ὁποῖα
ἐγένοντο περὶ αὐτῶν παρ' ἡμῖν. Ἡ τελευταία Ἑλληνικὴ μετάφρασις
τοῦ Κ. Κροκίδα τῆς Ἱστορίας τῆς Ῥωσσίας τοῦ Καραμσίνου πε-
ριέχει προσθήκας καὶ διορθώσεις αἵτινες καθιστῶσιν αὐτὴν προ-
τιμητέαν τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως. Ἐὰν δὲν ἦναί τις πολύ-
γλωττος, θ' ἀναγνώσῃ εὐχαρίστως εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσ-
σαν τὰς τραγωδίας τοῦ Μεταστασίου, τοῦ Γολδόνη καὶ τὸν Πάστορ
Φίδο, τὸν Γέσνερ, τὸν Κοζτβοῦε, τὸν Βίλλανδ, τὸν Αὔγουστον
Λαφονταῖν, τὸν Γόλσμιθ, τὸν Λόκκ, τὸν Βένθαμ, ὅλα τὰ συγ-
γράμματα τὰ ὁποῖα εἰς τοὺς διαφόρους τόπους ἐφημίσθησαν. Τέ-
λος πάντων εἶναι χαρᾶς πρόξενον εἰς ἡμᾶς καὶ ἐνίοτε αἷτιον ὠφε-

λίμου συγκρίσεως ν' ἀναγινώσκωμεν πάλιν Ἑλληνιστὶ τ' ἀριστουργήματα τῆς ἡμετέρας φιλολογίας· τὸν Λόγον περὶ τῆς καθολικῆς ἱστορίας τοῦ Βοσουέτου, τὸν Τηλέμαχον τοῦ Φενελῶνος, τοὺς Κόσμους τοῦ Φοντενέλλου, τὴν Κοινωνικὴν Συνθήκην τοῦ Ρουσσῶ, Κάρολον τὸν ΙΒ' τοῦ Βολταίρου, τὴν Περιήγησιν τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος, ἔπειτα τὰ σύγχρονα ἡμῶν μυθιστορήματα τοῦ Σαιντίνου, Ὄκταβίου Φεουϊλέτου, Σαντώ. Οἱ ζωγράφοι βάλλουσιν ἐνίοτε τοὺς αὐτῶν πίνακας πρό τινας κατόπτρου· λέγουσιν ὅτι ἐν τῇ οὕτως ἀντανακλωμένη εἰκόνι καταλαμβάνει τις κάλλιον τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας. Οἱ ἡμέτεροι Γάλλοι μεταφρασταὶ, ὁπόταν ἀμιλλῶνται πρὸς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, ἔργον ἐργάζονται ἐπίπονον καὶ σπανίως εὐχαριστοῦσι τοὺς ἐπιστήμονας, εἴτε διότι δὲν καταλαμβάνουσι πάντοτε καλῶς τὰ κάλλη τοῦ πρωτοτύπου, εἴτε διότι ἡ γλῶσσα ἡμῶν δὲν δύναται νὰ ἐκφράζη αὐτά. Ἡ δὲ νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ διὰ τοῦ πλούτου τοῦ ἀρχαίου λεξικοῦ ἐκ τοῦ ὁποίου λαμβάνει ὅσον θέλει, καὶ διὰ τῶν τολμηρῶν αὐτῆς σχημάτων ἰσχύει τὰ μέγιστα πρὸς ἀκριβεῖς μεταφράσεις. Εἶναι τρόπον τινὰ φωτογραφίαὶ μὴ ὑποκρύπτουσαι τὰς κακίας, ἀλλ' ἐκφράζουσαι καὶ τὰ λεπτότατα χαρακτηριστικὰ, καὶ κατορθοῦσιν ἐνίοτε νὰ εὐχαριστήσωσι καὶ τὸν συγγραφέα.

Ὡς πέρυσι, θ' ἀναγινώσκωμεν κεφάλαιά τινα τῶν μυθιστορημάτων ἅτινα ἤξιζον τὰ μέγιστα νὰ μεταφρασθῶσιν ἢ μετεφράσθησαν ἐπιτυχέστατα. Αὕτη δὲ εἶναι εὐκαιρία φιλολογικῶν παρατηρήσεων περὶ τῆς φύσεως τῶν δύο γλωσσῶν καὶ ἐν ταύτῳ καὶ ἐφόδιον εἰς τὴν συνομιλίαν, σκοπὸς τὸν ὁποῖον δὲν πρέπει ποτέ τις νὰ λησμονήσῃ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ λαλουμένης τινὸς γλώσσης. Ἐλπίζω ὅτι πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους θὰ φθάσωμεν οὕτως εἰς κατάστασιν νὰ δυνάμεθα ν' ἀνταλλάττωμεν τὰς ἰδέας ἡμῶν Ἑλληνιστὶ, μά-

λιστα εἰάν τινες ἤδη γεγυμνασμένοι διά τινος διαμονῆς ἐν Ἑλλάδι
καὶ μάλιστα Ἕλληνές τινες μὲ κάμνωσι τὴν τιμὴν νὰ με-
τέχωσιν ἐνίοτε τούτων τῶν συνεδριάσεων. Πρὸς ὄφελος ὧν
θὰ ᾔηται, καὶ πρῶτον τοῦ διδασκάλου (1).

BRUNET DE PRESLE.

(Μετάφρασις Ἰωάννου Πανταζίδου.)

(1) Ὁ ἐναρκτήριος οὗτος λόγος ἐξεφωνήθη κατὰ τὸ ἔτος 1865 ἐν τῇ Σχολῇ
τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν.